

Libris.RO

Respect pentru oameni și cărți

Lidia Codreanca

**REALITĂȚI
BASARABENE**

Eseuri lirice
2008–2018

eLiteratura

CUPRINS

- 5 Din zborul peniței...
- 6 Aceste Realități basarabene
- 7 Despre autoare

2008

- 13 Capitala copilăriei mele
- 17 Fobia glotonimică
- 20 „Karoce”, măria sa studentul
- 23 Credința este încrederea în Dumnezeu cel viu
- 26 Poetul îngerilor
- 28 Un autentic manual de „limbă moldovenească”
- 31 Poetul născocit de poeme
- 33 Sus paharul, sus, încă-un an s-o dus!
- 36 În spatele vieții...
- 39 Nume românești în context basarabean
- 41 Crainicul Sineștilor

- 44 Două mentalități și o singură limbă
- 46 Talpa țării desculță printre spini
- 49 Ideea „limbii moldovenești” vine de la țarism
- 53 „Cireșe dulce”, „zămoși dulci”, viață amară...
- 56 Talentul de părinte
- 59 Arma împotriva tuturor relelor
- 63 Flori boierești
- 66 Berneveci îmbrobodiți
- 69 Canicula
- 72 Grădina mireselor cochete
- 76 Non bene olet

2009

- 81 Cânta un baian înghețat...
- 85 Anul Nou nu mai este nou
- 88 Numai o jumătate de tichet!
- 90 Poetul n-a murit, s-a ascuns în Poezie
- 93 De ce numai în Postul Mare?
- 96 De la înălțimea cizmarului lui Apelles
- 99 Ne salutăm scuișând
- 102 Cea mai prețioasă medalie
- 105 Botezul literar

- 108 Pe Ulița copilăriei...
 111 Pomul vieții
 114 Niciun stat nu poate fi construit pe minciună
 117 Lida cea cu semn de la Dumnezeu
 121 Plângea o vioară în miez de vară
 124 În Basarabia, la 1862, era utilizat alfabetul latin
 127 Cea mai sigură lăcată – mătura
 130 Teatrul vieții
 133 Să treacă mai întâi boul!
 136 Mai sunt studenți ca cei de ieri
 139 Tândală și miresele

2010

- 145 Ia, citește, ia, citește...
 148 O Marie deosebită, între atâtea alte Marii...
 152 Și totuși, liliacul va înflori din nou!
 156 Simțul sacralului cel atrofiat
 160 Modestia își alege oamenii
 163 Timpul nu se uită înapoi
 166 Veacul singurătății
 169 Fața noastră deloc arătoasă

- 172 Pe lângă plopii fără soț...
 175 Pisicile care se hrănesc cu... castraveți
 178 Poetul a plâns în limba română
 181 Anotimpul sperietorilor
 184 Crizanteme fardate
 187 Stelele strălucesc doar pe cer
 190 Mai mult decât doctor
 193 Intrăm în lumea cealaltă prin lacrimi

2011

- 199 Sapienția tot în tranziție
 202 Rostul vieții
 204 Rușii din secolul al XIX-lea știau că limba noastră este română
 207 Natura docet
 210 Cartea, mătura și poezia
 214 Bunătatea nu se poate ascunde după cuvinte
 217 Credința, ca și iubirea, se trăiește
 220 Paștele celor fericiți
 223 Pelerini în Țara noastră
 228 De ce plângi, copilărie?
 232 Cetatea Cărții
 235 De ce Ștefan cel Mare mai este și Sfânt

238t pentru o: Un pictor avangardist de la Sinești

241 Dacă Ceahlăul n-ar fi atât de înalt...

248 Narcisi Corneștilor

252 Duhul le dă har celor smeriți

255 Bocea un fluier singuratic...

2012

261 Ca florile de măr sufletul ei

264 Tot la noi e mai bine decât în Somalia!

268 Criticul bolnav de Eminescu

272 Fulguia cu frunze de salcâm

275 Lingvistul altoit în cuvinte

2013

281 Bagatele grafice și obsesia mărilor din fereastră

284 Indignatio facit versus

287 O poezie despre, cu și pentru copii

290 Facta, non verba!

293 Dimitrie Sulima l-a salvat de ieniceri pe Veniamin Costache

297 Spiridon Vangheli și misterul prozei sale

300 Când ne inundă poezia Toamnei...

304 Contrastele se țin de mână

307 Culoarea lăuntrică a picturilor Elenei Bontea

2014

313 Legea fricii

316 Lingvistul și vioara cuvintelor sale

320 Paisie Velicikovski – etalon de erudiție și conștiință creștină

324 Filolog și patriot de o rară noblețe sufletească

327 Un director de școală mult înzestrat și longeviv

2016

335 Ultima prelegere

338 Vivere militare est...

344 Culorile unei talentate copilării

347 Vezi cum ești, moș Scridonuță!?

350 O carte scrisă cu mult har

2017

359 Cuvintele în care coboară înțelepciunea...

- 362 ct pentru o medalie uitată...
- 365 Sero venientibus – ossa
- 368 Mai mult decât preot...
- 371 Istoricul din satul meu
- 376 Ridendo castigat versus!
- 380 Poetul inventat de crin
- 383 Drumul prin aşchii de cer
- 387 „Unochipnica” şi inconfundabila „limbî moldovnească”

2018

- 393 Crucea Domnului, ascunsă în adâncul pământului 330 de ani, a ieşit singură!
- 396 Lecţiile sărăciei senile
- 398 Revelaţia culorii în picturile lui Mihai Țăruş
- 402 Poveştile Marcelei Mardare

Capitala copilăriei mele

Am văzut lumina zilei la Sinești – sat de codru, de prin părțile Unghenilor, cufundat între trei dealuri ca în poalele unei pestelci. Pe atunci dealurile îmi păreau înalte cât niște munți. Îmi mai părea că vârfurile lor țin cerul pe umeri să nu cadă peste sat. Peste bobocii mei din curte. Peste casa noastră care stătea cu fața spre cel mai înalt dintre dealuri.

După ce am descoperit satul și multe dintre curiozitățile lui, ascunse pe după gardurile din nuiiele, am încercat și o mare dezamăgire – n-am putut atinge cerul cu mâna.

O bună bucată de zi împreună cu frate-meu mai mic am tot escaladat dealul din fața casei, acoperit cu iarbă lucioasă ca peria. Când ajungeam aproape de vârf, ne rostogoleam la vale ca piatra lui Sisif... Când, într-un sfârșit, am izbutit să ajungem sus, am rămas uimiți – cerul nu era acolo, se sprijinea pe un deal și mai departe. Dar dezamăgirea de a nu fi putut atinge cerul cu mâna mi-a trezit o altă curiozitate: ce este dincolo de zarea care ba se vede, ba nu se mai vede? – Acolo-s Unghenii, Prutul, spunea odată tata pe când ne întorceam noaptea pe deal. Ascultam povestirile tatei despre orășeni. Despre cucoanele de pe timpurile copilăriei sale și despre cele de atunci. Rețineam frânturi din vorbele lor, reproduse de el, și îmi doream și eu să văd lumea aceea de pe malul Prutului.

Înainte de primul meu an școlar am mers și eu la Ungheni cu mama, cu o vecină și cu un coș de prăsade. Prima mea călătorie cu trenul. Prima mea uniformă școlară și primul meu ghiozdan.

Sosisem cu ultimul tren care ne-a dus mult mai departe de peron. Se întuneca. Mergeam printre șinele de cale ferată, printre vagoanele staționate, amenințate de fluierăturile înspăimântătoare ale locomotivelor. Noaptea își juca luminile până hăt departe. Orașul îmi părea enorm și parcă se legăna ușor pe aripile vântului.

Țin minte noaptea aceea fără de capăt petrecută în gară, cu țărani obosiți de muncă dormind pe bănci și pe jos printre coșurile cu mere, prune, struguri, acoperite cu basmale, grijuliu însăilate de marginile coșurilor. Să ferească marfa de ochii din jur. Mirosul amețitor de fructe însă nu se lăsa ascuns. Mi-amintesc somnul meu chinuit pe brațele mamei în care nu mai încăpeam... și zorii! Zorii mi-au arătat un alt oraș decât cel de noaptea. Curat, proaspăt. Cu oameni mai frumoși îmbrăcați decât acei de la noi din sat. Niciunul nu umbla desculț! Femei cochete cu buze roșii. Stratouri cu flori. Iarbă verde peste tot și nicio turmă să le pască! Numai mașini și mult zgomot. Altă lume. Altă viață. Tata avea dreptate.

Piața unde vindeam prăsadele era oglinda contrastului celor două lumi, adunate acolo, pe care abia începeam să le descopăr – orașenii și țărani. Deprinsesem și eu ca mama să răspund prompt celor care întrebau: – По чем груши? – Три рубля.

Pe parcursul anilor mei de școală Unghenii m-au chemat adesea la olimpiadele de română, unde totdeauna mă însoțea mult înzestrata și sensibilă mea profesoară Natalia Osipov. La festivalurile colectivelor corale de unde reveneam numai cu premii împreună cu nelipsitul nostru director de școală și profesor de fizică Vasile Roșca. Dumnealui era mai mult decât director. Știa să fie și aspru, și

blând deopotrivă. Asista la repetițiile coriștilor. La orele de lucru manual la care noi, elevii, confecționam costumele naționale pentru concursul raional.

După un veac de înstrăinare, capitala copilăriei mele m-a chemat iar. Tot la română. La o întâlnire cu elevii Liceului Teoretic „Vasile Alecsandri”. Prin intermediul profesoarelor Vera Burlacu și Eleonora Mărgărint, receptive la cuvântul artistic. Întâlnire care mi-a arătat cât de irepetabil fuge timpul. Cât de mult m-am schimbat. Atâtea generații de copii s-au perindat de atunci! Atâția ochi mă priveau curioși vroind să afle:

– Cum e pâinea de scriitor?

– Amară.

Și totuși, încântarea din ochii lor nu se lăsa doborâtă.

Cel mai prielnic moment să afle totul despre cum scrii.

Când scrii. Cine ți-a descoperit „talentul”.

Nepoțelul meu, Sergiu, care, mai are mult până va deveni jurist și care la fel ca și mine la vârsta lui – cu greu își învinge timiditatea – n-a ezitat să triumfe în fața surioarei sale Mihaela:

– Îți închipui, ce onoare să vină la noi acasă un scriitor?!

Iar scriitorul, mai mult ca oricând, savura împreună cu cititorii realitățile copilăriei sale frumoase ca o poveste, pentru că a venit să-și răscolească amintirile. Deși orașul nu mai este cel din amintiri, ci altul. Schimbat. Modern. De nerecunoscut.

Orașul Ungheni, capitala copilăriei mele, n-ar avea farmecul pe care îl are fără cele două sate dragi sufletului meu – Sinești, unde mi-am lăsat copilăria, și Cornești, unde mi-am lăsat părinții, în cimitirul de la margine de pădure. Să-și doarmă somnul de veci așa cum și-au dorit. Cele mai dragi peisaje se perindă aici. Dealuri împădurite și unduioase ca niște valuri. Când verzi. Când multicolore,

aprinse de stihia toamnei. Când surii și reci. Când albe și tăcute ca moșii din povești. Și trenul... Faimoasa „mașină mică”, târându-se ca un șarpe colorat printre ele, ducându-ne și aducându-ne din lume. Asta e baștina mea. Nu cunosc un loc mai frumos pe lume. Un cer mai înalt și mai înstelat ca aici.

După cum nicio altă capitală din lume nu poate fi comparată cu cea a copilăriei mele rămasă atât de vie în amintire.

– Bine te-am găsit, tristețe!

Fobia glotonimică

De multe ori am fost amenințați cu elaborarea manualelor de limbă „moldovenească”. Multă agitație și neliniște. Cum vor arăta? Ca cele după care am învățat și noi limba în perioada sovietică sau „integrate”? Doar nu putem coborî în albia aceluiași râu de două ori, vorba lui Heraclit.

Istoria limbii române din Basarabia ne propune două modele de manuale: unul românesc, cel mai vechi, și altul moldovenesc, din perioada stalinistă. Ne-am convins că istoria ne dă lecții. De onestitate, de poltronerie. Această palmă de pământ dintre Prut și Nistru, numită integral Basarabia de către rușii de la 1812-1918, a cunoscut suficiente fapte de curaj și sinceritate, dar și de lașitate și fobie, care s-au amplificat pe parcursul timpului și ne lovesc și astăzi peste obraz.

În științele lingvistice e arhicunoscut faptul că multe limbi, până la codificarea lor, adică până la crearea normelor literare, au trecut printr-o fluctuație terminologică, au avut mai multe denumiri datorate dialectelor din care erau constituite acele limbi. Franceza, de exemplu, care a devenit limbă literară în sec. XVII-XVIII, s-a numit: *galică*, *celtică*, *galo-romană*, *franciscană*; engleza, standardizată în sec. XVII-XVIII, s-a numit inițial *anglo-saxonă*, *scoțiană*, *engleză*, *teutonică*.

La fel și româna, până la crearea normelor ei literare, în secolul al XIX-lea, în cronici, în diverse texte istorice,

religioase, literare, are mai multe denumiri: *limbă română*, *limbă românească*, *valahă*, *moldovenească*, *valaho-moldovenească*, *valaho-română*. În secolul al XIX-lea are loc standardizarea limbii române de peste Prut, crearea normelor literare și schimonosirea, degradarea limbii române din Basarabia, aflată sub Imperiul Rus (1812-1918). După 1859, în Principatele Unite limba literară s-a numit doar limba română, iar în Basarabia, din cauza fobiei unirii Basarabiei cu România, funcționarii ruși exclud denumirea limba română, substituind-o cu *limbă moldovenească*, *limbă moldovană*, *limbă moldavă*, *limbă naturală*, *grai local*. (A se vedea: Arhiva Națională a Republicii Moldova, fond. 2, reg. 1, dosar. 8772, 7904, filele 13,1; fond. 152, reg. 6, dosar. 75, fila 15, fond. 2, reg.1, dosar. 8772, fila 2, 8). În sec. XIX în Basarabia au fost editate dicționare bilingve, care reflectau fapte de limbă română mutilată, vorbită aici. Dar nimeni n-a încercat să scrie un manual de limbă moldovenească, nici până la 1859, nici după 1859. În 1827 Ștefan Margela, pedagog și filolog basarabean, contemporan cu Heliade Rădulescu, pleacă la St. Petersburg și editează pentru școlile Basarabiei renumita Gramatică ruscă și rumânească, despre care Paul și Zamfira Mihail aveau să scrie: „Manualul lui Șt. Margela a situat învățământul din Basarabia la același nivel cu cel din Țările Române”. Ștefan Margela numea populația băștinașă din Basarabia români, iar limba acesteia română. Iată ce scrie autorul în prefața cărții sale bilingve: „...manualul oferă posibilitatea de a cunoaște limba Russă celor opt sute de mii de Români, care locuiesc în Basarabia, aflată de mai mult de douăzeci de ani sub stăpânirea Rusiei, și care nu au niciun fel de manuale pentru acest scop. Mai mult decât atât, poate fi de folos și celor câteva milioane de Români, care locuiesc între Prut și Dunăre; de asemenea și Rușilor, care doresc a învăța limba Românească” (Șt. Margela, 1827, tom.1, V).

Deci, dacă contemporanii lui Ștefan Margela din Basarabia noastră, încă la 1827 erau români și limba pe care o studiau ei în școli era română, de ce noi ne mai îndoiim de numele adevărat al limbii preluate de la ei? După 1859, avem un exemplu și mai evocator. Un profesor de limbă română de la Liceul Regional din Chișinău, pe nume Ioan Doncev, la solicitarea Ministerului Instrucțiunii Publice de la St. Petersburg, elaborează un manual de gramatică, dar îl editează pe cont propriu, intitulându-l: *Cursul primitiv de limba română*, Kișinêu, 1865. Este primul manual cu litere latine din Basarabia! Manualul îi aduce autorului numai necazuri. La 1 martie 1866 Doncev este concediat, iar Catedra de limbă română a Liceului Regional – suprimată. Glotopolitica țaristă interzice definitiv predarea limbii române în școlile din Basarabia, printr-un ordin suprem la 3 februarie 1871. Cu toate acestea, generații întregi de copii, până la 1918, studiază în mod particular limba română după manualul cu litere latine al lui Ioan Doncev, pentru că este un veritabil manual de limbă română literară.

„Karoce”, măria sa studentul

Când revin studenții în oraș după vacanțe, orașul întinerește cu adevărat. Apare o mare de oameni tineri, multe chipuri frumoase, inteligente. Torente întregi curg pe străzi, la finele orelor, de la fiice instituție de învățământ superior sau mediu special. Unii îmbrăcați la modă, cu haine scumpe, alții mai modest și cu mai mult gust. Gălăgioși, veseli, lipsiți de griji parcă, zboară de optimism, viața lor abia începe.

Majoritatea sunt absolvenți ai liceelor, cu o diplomă de evaluare a cunoștințelor BAC. Nu negăm că tineretul de azi este mai informat ca cel de altădată, deoarece are acces liber la mijloacele moderne de informare; cunoaște mai bine limbile străine. Nu însă și limba maternă.

Este suficient să mergi pe stradă alături de orice grup de studenți, indiferent de la ce instituție ar ieși, sau în troleibuz, sau să-i auzi conversând la telefonul mobil, ca să te uimești de limba pe care o vorbesc. Nu o vorbesc, ci o mutilează. Nu pretindem neapărat ca în asemenea cazuri să se vorbească numai limba literară, deoarece știința despre utilizarea limbajului în societate (sociolingvistica) admite și folosirea variantelor limbii, a variantei dialectale, spre exemplu, în sfera colocvială, familială. Dacă în stradă (în sfera colocvială) s-ar vorbi doar dialectul limbii literare, acea variantă a limbii învățată de la părinți, nu ar fi atât de tragic. Dar este vorba de altceva. Tineretul nostru studios vorbește o limbă foarte amestecată: dialectul

(graiul) împestrițat cu numeroase cuvinte rusești rostite românește. Din vocabularul lui activ face parte: *karoce, vapșe, vapșeta, preamo, davai, privet, privetiki, paka, zdarova, blin, prikalesc, prikol, prikolina, prosta, klasna, kliova, niŋiga, pațan, vsio-taki, kak bî, tipa, spalit, sfiazi, gruz, buravești, ganești, dura, ujasna, tusovkă, paniatna, kaneșna, narmalina, pastaianna, bez razniți, kak ta, vremenna, bespontovâi, o, Gospodil, ujas, padruga, mujâk, na vsiakii sluciai, posmotrim, napodobie, na postoi, afigheti, mișto, ia v șoke, ia v transe, malâș, malâi, derionvea, pusti budet, valește-o, ești tare umnâi, se namicești, eu am papadit, mă vrubesc, el nu sichești, zavernește, tocina, uperiod, levâi, kapeț, bazar, atstani, gudioj etc.*

Mai puțin sunt utilizate cuvinte din limba engleză, franceză, italiană: *OK, Week-end, By-by, Cool, Boy friend, Girlfriend, real, Baby, Bye, fine, imidj, good bye, fresh, thankyou, sorry, good, look, wau! Hello, merci, oui, vis à vis, ciao.*

Este o situație ridicolă și deplorabilă în același timp.

Studenții, uneori dintre cei mai buni, nu utilizează acest vocabular la ore, cu profesorii, sau acasă, cu părinții, ci doar în mediul lor, în afara orelor de studiu. Îl folosesc atâta timp cât sunt în anturajul studentesc, pentru că, după absolvire, nimerind într-un alt mediu, vor utiliza un alt limbaj. E firesc să ne întrebăm de ce se întâmplă așa. Nici în cele mai dure timpuri ale perioadei de stagnare limbajul studentesc nu era atât de poluat. Se pare că greșeala vine din instituțiile preuniversitare. Dacă profesorul ar fi bine remunerat, nu ar rămâne atâtea posturi vacante în școli și licee, s-ar crea o situație de concurs la ocuparea posturilor respective; dacă s-ar mări și numărul orelor de limba română, s-ar schimba și atitudinea profesorilor față de obiectul predat, față de activitățile extrașcolare. Ei ar „ține în frâu” limbajul

copiilor, care încă de pe băncile școlii încep să confunde limba maternă cu cea auzită la televizor, în stradă.

Spre rușinea noastră, absolvenții școlilor ruse nu-și mutilează limba în asemenea hal, n-o împestrițează cu atâtea cuvinte din limba română, deși unii vorbesc bine româna.

Dacă viitorul nostru este în mâinile tinerilor optimiști și plini de vise, apoi și soarta limbii noastre este tot în mâinile (limba!) lor, așadar, să începem a prăși la timp, pentru că *mala herba cito crescit!* (iarba rea crește repede).

Credința este încrederea în Dumnezeul cel Viu

De foarte mulți ani mă frământă gândul cum să-l ajuți pe un necredincios să creadă în Dumnezeu, și nu în ceea ce se încrede orbește. Cum să-l oprești de la practicile sale oculte din a căror cauză suferă cei din jur.

Necredința vine mai întâi de la educația pe care o primim în familie. Dacă ni se insuflă indiferență sau hulă față de biserică și slujitorii ei, rămânem de multe ori indiferenți, alteori cădem în ocultism. Într-o râvnită de pelerini mănăstire din afara Moldovei (unde merg de obicei moldovenii, unii rămânând acolo pe toată vara) am aflat că deasupra Moldovei planează un nor de magie neagră, că o mare parte de oameni de la noi sunt bolnavi din cauza energiei negative. Pe aceștia medicii nu-i pot trata, ci numai biserica.

Uneori, nu mai știu dacă un credincios e în stare să-l facă credincios pe un altul fără voia Domnului. Parcă s-ar întrezări o predestinație. Unora le este dat acest simț religios, iar alții sunt lipsiți de el. Pe unii Domnul îi apropie prin necazuri și boli. Pe alții parcă îi lasă să meargă după voia lor.

Îmi amintesc de convertirea Apostolului Pavel, prigonitorul creștinilor. După învierea Sa, Domnul l-a oprit de la nelegiuiri pe prigonitorul ucenicilor Săi orbindu-l într-o zi de amiază cu lumina Sa mai strălucitoare decât soarele, în drum spre Damasc încotro acesta ținea